

УДК336.221.4

А. В. Жаворонок, канд. екон. наук, доцент**А. С. Абрамова**, канд. екон. наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна

В. В. Виговська, д-р екон. наук, професор

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

А. В. Жаворонок, канд. екон. наук, доцент**А. С. Абрамова**, канд. екон. наук, доцент

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича, г. Черновцы, Украина

В. В. Выговская, д-р экон. наук, профессор

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

МЕСТНЫЕ НАЛОГИ И СБОРЫ КАК ИСТОЧНИК ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ БЮДЖЕТА

Artur Zhavoronok, PhD in Economics, Associate Professor**Alla Abramova**, PhD in Economics, Associate Professor

YuriyFedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

Valentyna Vyhovska, Doctor of Economics, Professor

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

LOCAL TAXES AND FEES AS A SOURCE OF BUDGET RECEIPT FORMATION

У статті обґрунтовано теоретично-методичні основи функціонування системи місцевих податків і зборів, розглянуто економічну сутність місцевих податків та зборів, їх значення у формуванні фінансової бази місцевого самоврядування. Проведено оцінювання та аналіз впливу місцевих податків та зборів на формування доходної частини місцевих бюджетів України. Визначено, що реформування системи місцевих податків і зборів повинно здійснюватися з метою максимізації та стабілізації доходів місцевих бюджетів, врахування інтересів підприємства, регулювання дій ринкових механізмів та реалізацію соціально-справедливої фінансової політики.

Ключові слова: місцеві податки та збори; міський бюджет; податкова система; елементи податку.

В статье обосновано теоретико-методические основы функционирования системы местных налогов и сборов, рассмотрено экономическую сущность местных налогов и сборов, их значение в формировании финансовой базы местного самоуправления. Проведена оценка и анализ влияния местных налогов и сборов на формирование доходной части местных бюджетов Украины. Определено, что реформирование системы местных налогов и сборов должно осуществляться с целью максимизации и стабилизации доходов местных бюджетов, учета интересов предприятия, регулирования действий рыночных механизмов и реализацию социально-справедливой фискальной политики.

Ключевые слова: местные налоги и сборы; городской бюджет; налоговая система; элементы налога.

The article substantiates the theoretical and methodological foundations of the functioning of the system of local taxes and fees are substantiated, the economic essence of local taxes and fees and their significance in the formation of the financial base of local self-government are considered. The estimation and analysis of the influence of local taxes and fees on the formation of the revenue part of local budgets of Ukraine is carried out. It is determined that the reform of the system of local taxes and fees should be carried out in order to maximize and stabilize local budget revenues, take into account the interests of the enterprise, regulate the actions of market mechanisms and implement socially equitable fiscal policy.

Keywords: local taxes and fees; city budget; tax system; tax elements.

JEL Classification: H20; H32; H61

Постановка проблеми. Ефективне вирішення завдань і функцій органами місцевого самоврядування неможливе без економічної основи, важливим елементом якої є доходи місцевих бюджетів. Належне фінансове забезпечення дає можливість місцевій владі гарантувати ефективне функціонування територіальних громад та вирішувати питання їхнього соціально-економічного розвитку.

Фінансова автономія та самостійність органів місцевого самоврядування повинні закріплюватися відповідними правами, що визначають порядок стягнення на власній території податків і зборів, у розмірах, достатніх для задоволення потреб місцевого розвитку. Ефективне використання інституту місцевих податків і зборів сприяє накопиченню фінансових ресурсів, необхідних для розвитку як територіальних громад, так

і держави загалом. З огляду на вищезазначене, модернізація місцевої податкової системи, яка є невід'ємною складовою податкової системи держави й одночасно важливим фінансовим інструментом місцевих органів влади та самоврядування, є дуже актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання, пов'язані з функціонуванням місцевих податків і зборів, досліджували багато українських та зарубіжних науковців. Дослідженню теоретико-методичним засадам функціонування та історичного розвитку системи місцевих податків і зборів присвятили свої праці О. І. Барановський, О. Д. Василик, О. Ю. Дубовик, В. І. Кравченко, В. М. Опарін, Ю. В. Пасічник, С. І. Юрій та інші. Вивченню нормативно-правового регулювання системи місцевих податків і зборів присвятили свої роботи Л. К. Воронова, Т. А. Латковська, А. А. Нечай, Л. О. Нікітіна, В. М. Кофлан, І. Є. Криницький, Н. Ю. Пришва та інші. Вагомий внесок щодо формування дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок місцевих податків і зборів становлять праці таких учених: О. М. Білянський, В. І. Теремецький, Т. Є. Городецька, О. В. Покатаєва, П. В. Мельник, Т. Н. Корнієнко та інші. Пошуком шляхів реформування займалися такі вчені, як М. П. Бадида, В. В. Письменний, А. В. Стаценко, Л. П. Коваленко, М. В. Вікторчук та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на визначний внесок науковців у сфері місцевого оподаткування, в умовах загострення економічно-політичної кризи в Україні, формування пропозицій щодо шляхів удосконалення адміністрування та стягнення місцевих податків і зборів потребує більш детального вивчення та узагальнення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження науково-теоретичних підходів адміністрування місцевих податків і зборів, процесу формування місцевих бюджетів за їх рахунок, а також наведення практичних заходів щодо удосконалення місцевого оподаткування в контексті реформування механізму фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Цінність аналізу місцевих податків та зборів як джерела інформації, зокрема стан розрахунків, динаміка і рівень їх сплати, полягає в пошуку шляхів удосконалювання надходжень дохідної частини місцевих бюджетів чи державного бюджету. Віднесення місцевих податків і зборів до визначних місцевих бюджетів здійснюється згідно з Бюджетним та Податковим кодексами України.

За природою місцеві податки та збори, що сплачуються фізичними та юридичними особами, надходять до місцевих бюджетів своєчасно та в повному обсязі. Тому на підставі звітних даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби України, що розміщені на офіційних сайтах визначено оцінку їхньої фінансової ролі. Варто проаналізувати динаміку надходжень дохідної частини бюджету різних рівнів (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка надходжень до бюджетів різних рівнів, млн грн

Назва статті	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення (+/-) 2017 року від 2016 року	Відхилення (+/-) 2016 року від 2015 року
1	2	3	4	5	6
Зведений бюджет України					
Податкові надходження	507 635,9	650 781,7	828 158,8	177 377,1	320 522,9
Неподаткові надходження	140 154,4	125 502,8	154 552,1	29 049,3	-14 651,60
Всього доходів	652 030,9	782 859,5	1016 969	234 110	130 828,60
Питома вага податкових надходжень у доходах, %	77,86	83,13	81,4	-1,73	5,27

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6
Державний бюджет України					
Податкові надходження	409 417,5	503 879,4	627 153,7	123 274,30	94 461,90
Неподаткові надходження	120 006,5	103 643,7	128 579,1	24 935,40	-16 362,80
Всього доходів	531 550,7	612 111,6	787 474,1	17 5362,5	80 560,90
Питома вага податкових надходжень у доходах, %	77,1	82,3	79,6	-2,7	5,2
Місцеві бюджети					
Податкові надходження	98 218,4	146 902,2	201 005,1	54 102,90	48 683,80
Неподаткові надходження	20 147,9	21 859,2	25972,9	4113,70	1711,30
Всього доходів	120 480,2	170 747,8	229 495,4	58 747,60	50 267,60
Питома вага податкових надходжень у доходах, %	76,6	86	87,6	1,6	10

З аналізу табл. 1 очевидно, що податкові надходження до бюджетів різних рівнів мають протягом трьох років позитивну тенденцію до збільшення та переважання у структурі доходів відповідних бюджетів. Аналіз Зведеного бюджету України показав, що питома вага податкових надходжень у 2017 році становив 81,4 %, а сумі 828 158,8 млн грн, що на 3,54 % більше та 1,73 % менше за аналогічні періоди 2015-2016 рр. Щодо Державного бюджету, то протягом періоду 2015-2017 рр. показник питомої ваги податкових надходжень у структурі дохідної частини бюджету становить у звітному році 79,6 %, або 627 153,7 млн грн, проте порівняно з минулим роком зменшився на 2,7 %, а з 2015 роком зріс на 2,5 %.

Аналіз динаміки місцевих бюджетів за 2015–2017 року показує тенденцію до зростання протягом досліджуваного періоду та становить 87,6 % у 2017 році, що на 1,6 % більше за 2016 рік, а порівняно з 2015 роком збільшилася на – 11 %.

Становлення цієї тенденції спричинено насамперед введенням змін до Податкового кодексу України, що передбачає розширення переліку податків до місцевих бюджетів, умов справляння та перегляд ставок оподаткування, а також економічними й макроекономічними факторами, що відбуваються тепер.

Заслуговує на увагу оцінка впливу загального обсягу податкових надходжень на основні макроекономічні показники розвитку, тобто їх фіскальну ефективність, а також визначення на основі цих даних податкового навантаження (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка основних макроекономічних показників розвитку держави, млн грн

Показник	Рік		
	2015	2016	2017
Податкові навантаження	507635,9	650781,7	828158,8
Доходи зведеного бюджету	652030,9	782859,5	1016969,5
ВВП	1979458	2383182	2982920
Рівень бюджетного податкового навантаження, %	25,6	27,3	27,7

Чіткої тенденції щодо рівня податкового навантаження в Україні за аналізований період немає. До 2017 р. він зростає незначними темпами до 27,7 % більше на 0,4 % порівняно з 2016 роком та на 2,1 % порівняно з 2015 роком.

Важливим завданням є оптимізація податкового навантаження в Україні, оскільки порівнюючи рівень податкового навантаження:

1) без соціальних нарахувань з іншими країнами, де він становить: в Японії – 18,2 %, Канаді, Великобританії – 21,7 %, Німеччині – 23,1 %, США – 22,7 %, Франції – 24,9 %, Швеції – 38,1 %, Данії – 49,7 %, а в Україні – 27,7 %.

2) із соціальними нарахуваннями знаходиться в межах Японія – 21,8 %, США – 28,6 %, Швеція – 54,2 %, Данія – 52,8 %, у середньому у Західноєвропейських країнах – 41 %, у світі – 38 %, Україні 37-38 % [10].

Тому необхідно встановлювати оптимальне податкове навантаження, за якого платники податків, відносно безболісно для своїх фінансів, будуть згодні сплачувати запроваджені податки, отримуючи за це адекватні суспільні послуги.

Важливу роль під час проведення аналізу ефективності податкової системи держави займає дослідження динаміки та структури податкових надходжень до місцевих бюджетів. Більш детальний аналіз структури податкових надходжень до місцевих бюджетів за 2015-2017 рр. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Аналіз податкових надходжень до місцевих бюджетів України, млн грн

Назва податків	2015 рік	2016 рік	2017 рік	Відхилення (+/-)	
				2017/2016 роки	2016/2015 роки
Податкові надходження, у т. ч.:	409417,5	146902,25	201005,13	54102,88	-262515,3
Податок на доходи фізичних осіб	79838,32	78971,32	110652,73	31681,41	-867
Податок на прибуток	34776,33	5879,1	6484,87	605,77	-28897,23
Податок на власність	-	1,36	1	-0,64	1,36
Платежі за використання природних ресурсів	47049,25	2516,19	2471,20	-44,99	-44579,05
Акцизний податок	63110,59	11628,19	13155,97	1527,78	-51482,40
Місцеві податки та збори	27041,19	42261,50	52586,84	10325,34	15220,31
Податок на майно	16011,1	24989,36	29056,07	4066,71	8978,26
Єдиний податок	10975,10	17167,10	2338,3	6221,20	12413,20
Туристичний збір	37,13	54,1	70,23	16,13	16,97
Збір за паркування транспортних засобів	60,22	66,17	77,57	11,4	5,95

Як свідчать дані табл. 3, протягом 2016-2017 рр. спостерігається тенденція до зростання, проте порівняно з 2015 роком обсяг податкових надходжень зменшився вдвічі через скорочення надходжень від податку на прибуток, акцизного податку, рентної плати, зумовлене проведенням децентралізації, що передбачає необхідність поповнення місцевих бюджетів, насамперед, за рахунок обсягу місцевих податків і зборів, і відповідно зменшенням загальнодержавних для забезпечення самостійної фінансової незалежності.

Помітним є зменшення фіскальної ефективності податку на прибуток протягом досліджуваного періоду спричинене зниженням ставки податку від 21 до 18 % та зменшенням кількості підприємств у 2015 році.

Водночас заходи зі зниження податкового навантаження на прибуток підприємств спрямовані на активізацію підприємницької діяльності, а отже, і на збільшення податкових надходжень, що забезпечило б компенсацію втрат від зниження ставки податку. Проте ці заходи нині ще не дають бажаного ефекту.

Згідно з даними Державної казначейської служби України у 2015–2017 рр. надходження місцевих податків і зборів збільшилися з 27041,19 до 52587 млн грн відповідно, проте їхня частка у структурі доходів місцевих бюджетів у звітному періоді порівняно з попереднім зменшилася з 24,7 до 22,9 % через збільшення надходжень до місцевих бюджетів ПДФО, що займає основну частину податкових надходжень бюджету.

Значне зростання податку на доходи фізичних осіб у структурі місцевих бюджетів було спричинене зростанням відсотка зарахування до відповідних бюджетів з метою підвищення їхньої наповненості. У 2017 році цей показник дорівнював 110 652,73 млн грн, що на 31 681,41 млн грн більше за 2016 рік, а питома вага у структурі доходів – 48,21 %, що на 1,96 % більше за 2016 рік та на 18,06 % менше за 2015 рік через зростання питомої ваги місцевих податків і зборів.

Потенціал податку на доходи фізичних осіб визначається рівнем доходів основної частини населення України і, незважаючи на певні позитивні зрушення останнім часом, рівень доходів залишається на низькому рівні. Характерною особливістю є

подальше поширення бідності працюючого населення через низькі стандарти оплати праці. Зайнятість не є гарантом зростання доходів населення та захисту від бідності. Вагомим фактором, який справляє негативний вплив на формування високого рівня доходів населення, є також відсутність факторів стимулювання та відповідно низька економічна активність, прагнення та ініціатива до додаткових заробітків, підприємництва чи самозайнятості.

Основним місцевим податком є податок на майно, його суттєве зростання обсягів та частки у 2017 році зумовлено введенням податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки, та загалом надійшло 29 056,07 млн грн, що на 4066,71 млн грн та 13 044,97 млн грн більше за аналогічний період 2016 та 2015 рр. відповідно.

Помітною є незначна тенденція зростання суми єдиного податку, який протягом звітного року становив 23 388,3 млн грн, що на 6221,2 млн грн більше, ніж у 2016 році.

Важливим показником виявлення стану ефективності адміністрування місцевих податків та зборів є виконання планових показників (табл. 4).

Таблиця 4

Аналіз виконання плану надходження місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів України за 2015 рік, млн грн

Назва податку	План	Факт	Відхилення (+/-)	% виконання плану	Питома вага, %
Податок на майно:	14168,4	16011,1	1842,7	113	59,2
1) податок на нерухоме майно відмінне, від земельної ділянки	592,53	745,7	153,17	125,9	2,8
2) плата за землю	13215,67	14831,42	1615,75	112,2	54,8
3) транспортний податок	360,2	434,02	73,82	120,5	1,6
Єдиний податок	9290,34	10975,1	1684,76	118,1	40,6
Туристичний збір	29,37	37,13	7,76	127,4	0,13
Збір за місця для паркування транспортних засобів	58,79	60,22	1,43	102,1	0,22
Всього місцевих податків і зборів	23547,68	27041,19	3493,51	114,8	100

Отже, дані за 2015 рік показують тенденцію до збільшення виконання планових показників надходження місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів. Зокрема, у 2015 році було заплановано забезпечити надходження місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів в обсязі 23547,68 млн грн, а фактично надійшло коштів у сумі 27041,19 млн грн, що на 3493,51 млн грн більше від запланованого, а відсоток виконання плану становить 114,8, що свідчить про перевиконання плану та характеризується позитивним явищем.

Найбільше було зараховано до бюджету податку на майно в сумі 16 011,1 млн грн, що на 1847,7 млн грн більше запланованої суми, а у відсотках виконання плану – 113. Найбільше перевиконання серед місцевих податків характерне для податку за нерухомість, відмінне від земельної ділянки, який був виконаний на 125,9 %, проте в найбільшій сумі було зараховано плату за землю в сумі 14831,42 млн грн та виконано на 112,2 %.

Слід зазначити, що транспортний податок, єдиний податок, туристичний збір також характеризується перевиконанням закріпленого плану і становить 120,5, 118,1 і 127,4 % відповідно, проте в сумі деякі із них було зараховано тільки 73,82 млн грн (транспортний податок), 7,76 млн грн (туристичний збір).

У 2016 році також можна прослідкувати чіткі позитивні показники виконання фактичних даних проти планових показників усіх значущих видів місцевих податків і зборів, крім транспортного податку (де фактичні дані відхиляються від планових на 54,06 млн грн у негативний бік, а відсоток виконання плану становить 82) і збору за місця для паркування транспортних засобів (у сумі відхиляється на 46,15 млн грн, а відсоток виконання – 58,9) (табл. 5).

Таблиця 5

*Аналіз виконання плану надходження місцевих податків і зборів
до місцевих бюджетів України за 2016 рік, млн грн*

Назва податку	План	Факт	Відхилення (+/-)	% виконання плану	Питома вага, %
Податок на майно:	22672,84	24989,4	2316,52	110,2	59,1
1) податок на нерухоме майно відмінне, від земельної ділянки	1223,45	1418,9	195,45	116	3,4
2) плата за землю	21148,3	23323,6	2175,3	110,3	55,2
3) транспортний податок	300,92	246,86	-54,06	82	0,6
Єдиний податок	14820,95	17167,1	2346,15	115,8	40,6
Туристичний збір	42,36	54,1	11,74	127,7	0,1
Збір за місця для паркування транспортних засобів	112,32	66,17	-46,15	58,9	0,2
Всього місцевих податків і зборів	37648,48	42261,5	4613,02	112,3	100

Загальну суму місцевих податків та зборів було виконано на 112,3 %, запланована сума становила 23 547,68 млн грн, а фактично зібрано – 27 041,19 млн грн, відхилення факту від плану становить 4613,02 млн грн. Це свідчить про перевиконання плану в 2016 році на 12,3 %, що є позитивним явищем.

Найбільшу часту у структурі місцевих податків і зборів займає податок на майно – 59,1 %, та не менш значним джерелом наповнення місцевих бюджетів є єдиний податок – 40,6 %.

Одними із вагомих податкових надходжень у структурі місцевих податків і зборів були: єдиний податок, що надійшов у сумі 14 167,1 млн грн, що на 2346,15 млн грн більше, ніж запланований показник з урахуванням змін протягом 2016 року (115,8 % виконаного плану), плата за землю, яка є складовою частиною податку на майно, фактично зараховано на кінець року в сумі 23 323,6 млн грн, що на 2175,3 млн грн більше від планового обсягу (110,3 % виконаного плану).

Аналіз виконання плану податкових надходжень у розділі місцевих податків та зборів за звітний період показує, що позитивна тенденція збереглася за всіма видами місцевих податків та туристичного збору. Зокрема, уточненим планом показників передбачалося, що місцевих податків і зборів надійде до бюджету 49 710,31 млн грн, а фактично отримано – 52 586,84 млн грн, а тому спостерігається перевиконання на 5,8 %, або 2876,53 млн грн (табл. 6).

Таблиця 6

*Аналіз виконання плану надходження місцевих податків і зборів
до місцевих бюджетів України за 2017 рік, млн грн*

Назва податку	План	Факт	Відхилення (+/-)	% виконання плану	Питома вага, %
Податок на майно:	27957,9	29056,07	1098,18	104	55,3
1) податок на нерухоме майно відмінне, від земельної ділянки	2064,72	2425,67	360,95	117,5	4,6
2) плата за землю	25666,78	26384,51	717,73	102,8	50,2
3) транспортний податок	226,39	245,89	19,5	108,6	0,5
Єдиний податок	21579,7	23388,3	1808,6	108,4	44,5
Туристичний збір	60,92	70,23	9,31	115,3	0,13
Збір за місця для паркування транспортних засобів	111,76	77,57	-34,19	69,4	0,15
Всього	49710,3	52586,84	2876,53	105,8	100

Отже, з 2015 по 2017 роки спостерігається тенденція зростання надходження обсягу місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів в обсязі 27 041,19 млн грн, 42 261,5 млн грн, 52 586,84 млн грн відповідно, проте динаміка виконання факту проти плану скоротилася з 114,8 до 105,8 % у звітному році. Таке зменшення зумовлене нестабільністю в політичних і економічних сферах, скороченням обсягів виробництва, зменшення кількості зареєстрованих юридичних осіб, а також макроекономічними факторами, насамперед, коливанням курсів валют.

Для дослідження фінансової ефективності необхідно проаналізувати такі аналітичні показники, як питома вага місцевих податків і зборів та їхню структуру (рис. 1).

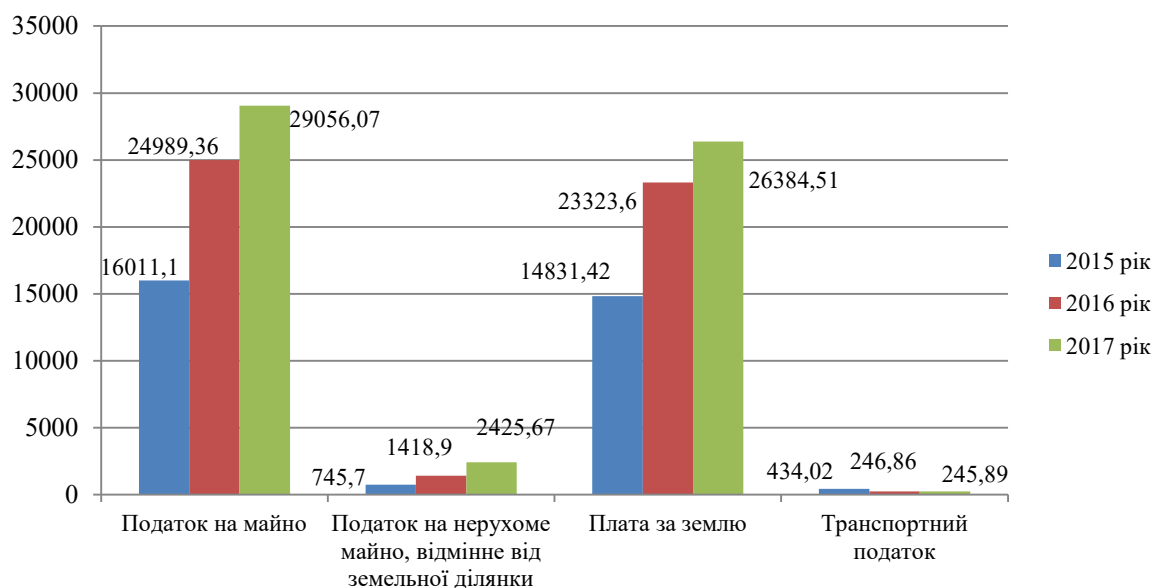

Рис. 1. Динаміка складових елементів податку на майно, млн грн

Серед місцевих податків і зборів у звітному році найбільшу частку займають податки на майно, а саме 55,3 %, проте цей показник зменшився порівняно з минулим на 4,2 %, через зростання єдиного податку (на 3,9 %) з 406 до 44,5 % через внесення змін до ставок для 1, 2, 4 групи цього податку.

Незначну частку порівняно з іншими податками займають місцеві збори: збір за місця для паркування транспортних засобів – 0,15 %, попри незначну частку в загальній структурі характеризується збільшенням на 0,05 %, туристичний збір становить найменшу частку у структурі місцевих податків і зборів – 0,13 % (менше на 0,07 %) Більш детальний аналіз динаміки складових податку на майно наведено на рис. 2.

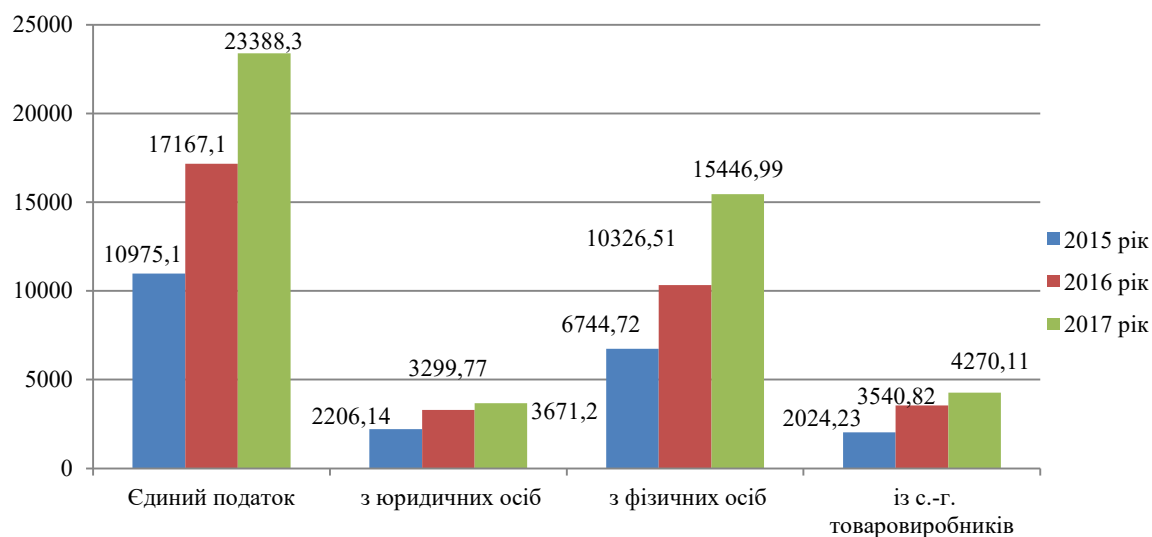

Рис. 2. Динаміка складових елементів єдиного податку, млн грн

За даними рис. 3 спостерігається позитивна динаміка зростання податку на майно та двох його складових, а саме плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; щодо транспортного податку, то він передбачає незначне зменшення у 2017 році порівняно з 2016 роком (на 0,97 млн грн). Плата за землю є

основним за обсягом джерелом місцевих податків, їх частка в місцевих податках і зборах становить 50,2 % у 2017 році, у 2016 році – 55,2 %, а у 2015 році – 54,8 %, проте також спостерігається зростання протягом 2015-2017 рр. від 14 831,42 до 26 384,51 млн грн. Причиною збільшення обсягів частково є введення нових коефіцієнтів для проведення оцінки земель.

Другим за обсягом джерелом місцевих податків є єдиний податок, який зріс на 113 % відповідно до надходжень у 2015 році та на 36 % відповідно до надходжень у 2016 році, і становив 23 388,3 млн грн у 2017 році. Найбільше цей податок формується за рахунок коштів сплачених фізичними особами-підприємцями в сумі 15 446,99 млн грн, що на 8702,27 млн грн та на 5120,48 млн грн більше за аналогічний період 2015–2016 років, за рахунок збільшення кількості фізичних осіб-підприємців та ставок оподаткування для них, а також зростання сум єдиного податку спричинений збільшенням кількості платників податку, зокрема за рахунок віднесення частини сільськогосподарських виробників до цієї категорії.

Не менш важливе значення мають місцеві збори, незважаючи на їх не значний обсяг надходження та малою часткою у структурі доходів місцевих бюджетів.

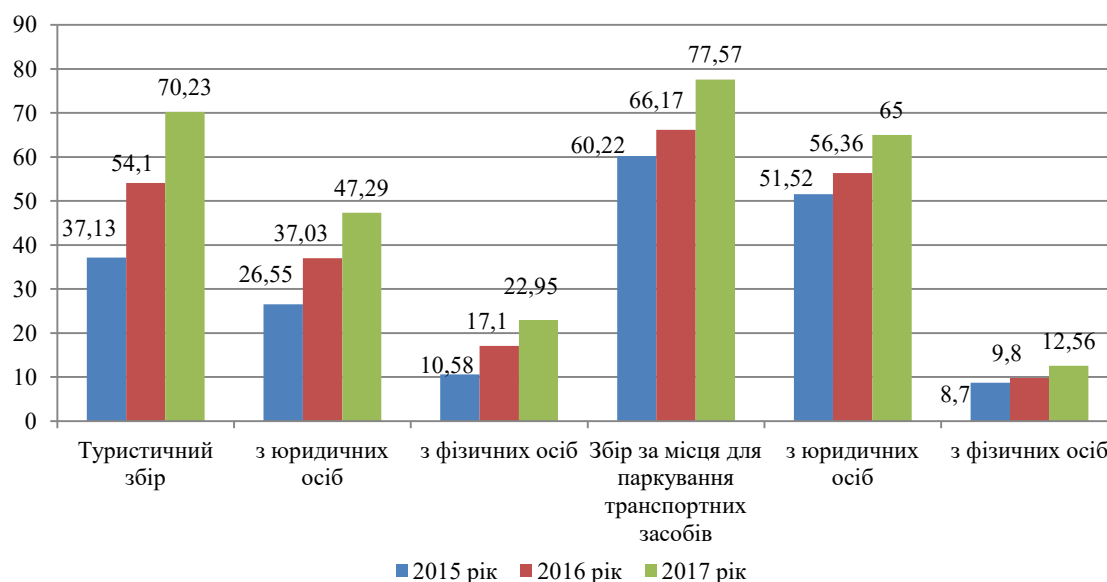

Рис. 3. Динаміка місцевих зборів, млн грн

Основним збором у 2017 році був збір за місця для паркування транспортних засобів, що в сумі становить 77,57 млн грн і порівняно з 2015-2016 роками надійшло в більшій сумі, а саме на 17,35 млн грн та 11,4 млн грн відповідно.

Обсяг надходжень туристичного збору становить у звітному році – 70,23 млн грн, він формується за кошти юридичних осіб в сумі 47,29 млн грн, що на 20,74 млн грн та 10,26 млн грн більше за 2015 та 2016 рр. відповідно, в меншій частині коштом фізичних осіб, сума яких у 2017 становила 22,95 млн грн.

Отже, за проаналізовані 2015-2017 роки надходження до місцевих бюджетів України мають тенденцію до зростання, серед них найбільшу питому вагу займають податок на майно (55,3 %) та єдиний податок (44,5 %), а план виконання даних податків був виконаний на 105 %, що також вказує на їх фіскальну ефективність.

Актуальність проблеми оподаткування місцевими податками і зборами в Україні зумовлена тим, що органи місцевого самоврядування повинні мати у своєму розпорядженні власні фінансові ресурси. А тому перед територіальними громадами постає вирішення головного питання – це забезпечити фінансовими ресурсами місцевих органів влади з метою виконання програм, які віднесені до їх повноважень.

Місцеві податки та збори в Україні становлять найбільшу частку у структурі доходів місцевих бюджетів і є одним із важливих економічних інструментів державного регулювання. Система місцевого оподаткування була реорганізована шляхом прийняття Податкового кодексу України у 2010 році, що дозволило внести зміни до переліку місцевих податків та зборів. Усе це призвело до значних змін цієї складової доходів місцевих бюджетів, оскільки було скасовано місцеві податки та збори, які становили 90 % доходів (ринковий збір, комунальний податок, збір за надання дозволу на розміщення об'єктів торгівлі), а взамін було введені нові – єдиний податок, податок на майно, туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів [3].

Розбудова системи місцевих податків і зборів в Україні відбувається неспішно та має багато недоліків, серед них найсуттєвішими є: нестача правових механізмів у місцевих органах влади щодо встановлення на своїй території власних податків і зборів; надмірні витрати місцевих бюджетів із адміністрування місцевих податків і зборів, які ледве покриваються за рахунок надходжень від цих платежів до бюджету; недостатнє фіскальне значення місцевих податків і зборів у Зведеному бюджеті України; нечисленний перелік місцевих податків та зборів у порівнянні з іншими країнами, де їх запроваджують близько 50–100; закріплені на законодавчому рівні місцеві податки і збори, їх ставки не враховують реальної платоспроможності платників податків, а тому не виконують стимулюючої функції; органи місцевого самоврядування не мають права самостійно вводити власні податки і збори на своїй території, а тільки їх ставки; незначна зацікавленість місцевих органів влади в додатковому залученні коштів від адміністрування місцевих податків і зборів; невідповідність між рівнем надання суспільних послуг та податковим навантаженням на населення на відповідній території [7].

У результаті цього такі недоліки негативно вплинули на дотримання принципів повноти, єдності, наочності, достовірності, гласності бюджетного устрою країни загалом та незначної наповнюваності місцевих бюджетів.

Як наслідок, за такої системи в малій кількості приділяється увага регіональним особливостям та не використовуються фіскальні можливості. Зокрема, у кожному регіоні існують певні об'єкти оподаткування, що здатні поповнити доходи місцевих бюджетів для вирішення ширшого кола економічних і соціальних проблем. Не можна не враховувати проблеми, що пов'язані з неналежним контролем процесу стягнення окремих місцевих податків і зборів.

Місцеві органи влади не мають достатнього впливу на запровадження ставок податків, що дає їм підстави звинувачувати центральний уряд у незадовільній якості послуг, які справляються саме за рахунок коштів місцевих бюджетів [4].

Також не менш важливою проблемою є надання місцевими органами влади пільг, адже, з одного боку, притягують додаткові інвестиції для регіонального розвитку, а з іншого – з'являються сумніви щодо законності надання цих пільг.

Ситуація, що сталася на сьогодні у сфері наповнення місцевих бюджетів місцевими податками і зборами, насамперед пов'язана з наданням низки пільг щодо оподаткування, і здебільшого такі пільги недостатньо мірою обґрунтовані. Значна кількість пільг, що стосуються оподаткування в регіоні, є причиною ненадходження до місцевого бюджету в повній повній мірі бюджетних коштів, що, у свою чергу, відображається на рівні соціального забезпечення населення.

Однак це не означає, що необхідно скасовувати всі пільги, а потрібно здійснювати повне та детальне регулювання процедури надання пільг, обґрунтовано визначати перелік суб'єктів господарювання, що мають право на отримання таких пільг, та виконувати посилений контроль за наданням пільг.

В Україні сільські та селищні ради становлять 91 % місцевих рад, але майже ніхто з них не має серйозних об'єктів оподаткування. Зважаючи на це, деякі вчені дотримуються думки, що місцеві податки і збори не виконують своїх функцій належним чином. Це підтверджує нагальність реформування системи місцевих податків і зборів, а головний акцент повинен бути зосереджений на зміцненні фінансової бази органів місцевого самоврядування як гарантії ефективної роботи територіальних громад [6].

Отже, місцеве оподаткування в Україні від початку його становлення характеризується постійними змінами переліку місцевих податків та зборів, їхніх ставок та порядку адміністрування, затвердження нормативно-правових актів, які призначені покращувати систему місцевих податків і зборів, оскільки вона, як і податкова система загалом, потребує постійного вдосконалення. Проблеми функціонування діючої системи місцевих податків і зборів в Україні зумовлені неефективною системою адміністрування таких податків.

Закріплення на законодавчому рівні механізму регулювання процедури адміністрування місцевих податків і зборів в Україні надало необхідне правове поле для їх функціонування, проте створення повноцінного та фінансово незалежного інституту місцевого самоврядування неможливе без їх наступного удосконалення.

Зазначимо, що нормативно-правові акти, які є основоположними для створення податкової системи. Систему місцевих податків і зборів необхідно удосконалювати відповідно до обґрунтованих у закордонній та вітчизняній фінансовій практиці основ оптимального оподаткування.

Основним напрямом зміцнення місцевих бюджетів, розширення їхньої фінансової автономії має бути підвищення значення місцевих податків і зборів та зростання доходів за їхній рахунок [9].

З проведеного дослідження стає очевидним, що реформування системи місцевих податків і зборів повинно мати на меті забезпечення зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування як однієї з найголовніших умов ефективного функціонування територіальних громад – первинного суб'єкта місцевого самоврядування і органів місцевого самоврядування. Пріоритети повинні надаватися наповненню сільських, селищних, міських бюджетів за рахунок зростання ролі місцевих податків і зборів.

До місцевих податків виставляють певні вимоги, що зумовлені їхньою особливою роллю у складі дохідної бази місцевих бюджетів, забезпеченні економічно-соціального розвитку відповідної території та якомога повному задоволенні потреб населення [8].

Система місцевих податків і зборів повинна передбачати такі підходи до вибору її складових:

1. Забезпечення надходжень коштів у достатніх обсягах та їх справедливий розподіл. Надходження від податкових платежів повинні бути відчутними для місцевих органів влади в загальному обсязі їхніх фінансових ресурсів, а потреби місцевого бюджету мають задовольнятися більшою мірою за рахунок надходжень від місцевих податків та зборів.

2. Невеликі виконавські та адміністративні витрати. Суттєве скорочення адміністративних витрат можна досягти шляхом використання спільних форм і баз оподаткування, єдиного фіскального апарату при стягненні місцевих та загальнодержавних податків.

3. Вплив місцевих податків і зборів на соціальну поведінку суспільства не має бути істотним та не повинен сприяти переміщенню податкових баз. Саме через це найбільш раціональними місцевими податками є податки на майно та податки з доходів. Тому безпосередньо обсяг місцевих податків необхідно пов'язати з рівнем надання місцевих послуг.

4. Для забезпечення необхідного рівня ефективності витрат потрібно, щоб місцеве оподаткування сприяло збереженню оптимального рівня видатків органів місцевого самоврядування [4].

Перелік місцевих податків і зборів має існувати в такій кількості, що буде повністю забезпечувати всіма необхідними коштами місцеві органи влади для задоволення власних потреб. При цьому під час встановлення ставок певного податку чи збору потрібно зважати також на фінансові можливості платників цих податків.

Законопроектом за місцевими радами закріплено такі податки, як податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок, плата за землю, транспортний податок, що дозволило поповнити бюджети не лише великих міст, але й бюджети сіл, селищ, чисельність яких має перевагу в системі місцевого самоврядування та які не мають стабільних фінансових джерел [11].

Відмова від цих податків пояснюється невеликою їхньою часткою в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів по Україні в цілому чи окремому регіоні, обмеженістю територій, на яких можуть справлятися ці збори. При цьому не береться до уваги те, що в певних місцевих бюджетах (наприклад, у населених пунктах, які мають багату історію, пам'ятки архітектури чи курортні місцевості) надходження від таких податків – у значних сумах.

При закріпленні переліку місцевих податків та зборів необхідно і в подальшому поширювати практику наділення місцевих рад правом самостійно запроваджувати (в межах визначених законом) перелік місцевих податків і зборів, які з найвищою ефективністю будуть стягуватися на відповідній території, та відмовлятися від тих, які не мають відповідної бази оподаткування.

Вибір тих чи інших механізмів вдосконалення системи місцевих податків і зборів повинні відповідати основним напрямам, а саме: спрямованої на створення міцної фінансово-економічної бази місцевого самоврядування; створення сприятливого середовища оподаткування для активізації підприємницької діяльності; удосконалення законодавчої бази адміністрування місцевих податків і зборів; раціоналізація податкового навантаження на галузь економіки відповідної території з урахуванням зрівноваженої бюджетної системи; виконання роботи із підвищення правової культури населення; покращення фіскальної ефективності обов'язкових платежів шляхом оптимізації податкових пільг, удосконалення системи справляння та розширення податкової бази за рахунок скорочення масштабів ухилення від оподаткування [7].

Реформування місцевих податків і зборів повинно здійснюватися з метою максимізації та стабілізації доходів місцевих бюджетів, редагування дій ринкових механізмів, зважати на інтереси підприємства, виконання соціально справедливої податкової політики.

Для збереження фінансової та матеріальної бази місцевого самоврядування та подальшого розвитку місцевих бюджетів у чинному бюджетному та податковому законодавстві необхідно завчасно передбачати відповідні компенсаторні механізми, які здійснюються шляхом: збільшення нормативу відрахування до бюджетів міст обласного значення та об'єднаних територіальних громад податку з доходів фізичних осіб до 75 %; збільшення нормативу відрахування до бюджетів міст обласного значення екологічного податку до 50 %; спрямування 10 % податку на прибуток підприємств незалежно від форми власності до об'єднаних територіальних громад і бюджетів міст обласного значення. Запровадження вищевказаних пропозицій сприятиме подоланню загрози незбалансованості місцевих бюджетів.

Для вдосконалення системи місцевих податків і зборів необхідно:

1) розширити в адекватних межах (враховуючи реальні можливості, місцевих умов, отриманого досвіду, зокрема й історичного) кількість місцевих податків та зборів, а також повноваження місцевих рад щодо їх встановлення і справляння;

2) закріпити обов'язковий перелік місцевих податків та зборів, що буде запроваджуватися по всій території України та в кожній територіальній громаді. Якщо місцеві ради відмовляються від таких податків на своїй території, тоді доцільно наділити правом податкові органи справляти податки за мінімальними ставками на користь держави. Необхідно розмежувати ставки кожного податку на максимальну і мінімальну, для того щоб надати можливість місцевим радам диференціювати ставки окремих податків, але в граничних межах, визначених законодавством. Тобто доречним є існування двох груп податків: які повністю регламентуються центральною владою, та які самостійно запроваджуються місцевою владою;

3) зважаючи, що нині в Україні місцеві податки та збори майже не виконують ні регулюючої, ні фіскальної функцій, оскільки сільські й селищні ради (які становлять 91 % від загальної кількості місцевих рад) не мають жодного серйозного об'єкта оподаткування, то основу місцевого оподаткування мають становити майнові податки: податок на транспортні засоби й податок на майно. Необхідно надати податку на прибуток підприємств статусу місцевого, саме тоді вони будуть відігравати істотну роль у формуванні дохідної частини бюджетів місцевого самоврядування. Нарощення податкових надходжень до бюджету може відбуватися також через зростання динаміки фінансово-господарського обороту за рахунок створення соціально-економічної інфраструктури в окремих територіально-адміністративних одиницях;

4) у період адміністративної реформи, яка проводиться в Україні, потрібно забезпечити реалізацію основних принципів бюджетної і податкової політики, спрямованої на створення міцної фінансової бази як однієї з найважливіших передумов зміцнення і розвитку держави та зростання її міжнародного авторитету;

5) виробити стабільну законодавчу базу місцевого оподаткування з метою зростання податкових надходжень до міських бюджетів за рахунок вдосконалення системи оподаткування, у тому числі запровадження науково обґрунтованих, перевірених на практиці місцевих податків і зборів, перелік податкових пільг, які б не тільки забезпечували оптимальні фінансові надходження, але й були б стимулом для розвитку підприємництва та виробництва, підвищення добробуту населення, активний пошук ефективних методів та форм вирішення завдань соціально-економічного розвитку;

6) необхідно удосконалити структуру податкових органів та забезпечити отримання їх фахівцями відповідної кваліфікації, шляхом створення дієвої системи підготовки й підвищення кваліфікації кадрів, враховуючи працівників органів місцевого самоврядування, що пов'язані зі справлянням місцевих податків і зборів;

7) посилити роботу зі зростання правової культури населення, пов'язану з роз'ясненням податкового законодавства, значущістю своєчасної та повної сплати податків, а також можливу відповідальності в разі ухилення від їх сплати [9].

Для підвищення ефективності системи оподаткування місцевими податками і зборами необхідно, щоб вона відповідала таким вимогам: по-перше, отримувачі послуг від місцевих органів влади мають справляти плату за такі послуги, споживання яких є конкурентним та може бути обмежене тими, хто платить. Така плата має на меті покриття витрат на їх надання, що дозволяє посилити ефективність надання суспільних послуг місцевими органами управління. Але розміри місцевих зборів не повинні бути більшими за розміри покриття витрат на послуги, за які вони справляються; по-друге, податковий тягар місцевих податків і зборів накладається на місцевих жителів, у такому випадку місцеві органи управління нестимуть відповідальність перед ними, а тому ефективніше будуть надавати суспільні послуги та блага; по-третє, як і інші види податків, місцеві податки і збори необхідно зводити до мінімуму викривлення вибору в галузі виробництва і споживання. Зокрема, місцеві податки на споживання товарів, комерційні перекази на мобільні фактори виробництва з різноманітними ставками

являють найсильніший деформаційний вплив, аніж загальнодержавні податки з однотипними ставками; по-четверте, необхідно, щоб видатки на адміністрування і забезпечення дотримання правил добровільної сплати місцевих податків платниками були невисокими; по-п'яте, важливо, щоб система місцевих податків і зборів створювала рівні умови для всіх територій щодо формування доходів, оскільки на сьогодні лише великі громади перебувають у сприятливіших умовах.

Виконання зазначених вимог є фундаментом створення міцної та стабільної системи місцевих податків і зборів, яка посприє ефективній реалізації територіальної політики і забезпечить фінансову стійкість відповідних територій.

Також доцільно проводити такі додаткові заходи: забезпечення результатів податкової реформи; створити передумови для забезпечення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування шляхом збільшення власних джерел доходу; створити ефективний механізм контролю за своєчасністю та повнотою справляння місцевих податків і зборів; ввести адекватні заходи щодо відповідальності платників місцевих податків і зборів у разі порушення ними податкового законодавства; з метою стабілізації місцевої системи оподаткування закріпити на законодавчому рівні гарантії отримання місцевими бюджетами податків та зборів. Таким чином, можна зробити висновок, що досягти зростання обсягу місцевих податків і зборів необхідно не тільки через просте збільшення платників податків і розширення бази оподаткування, але і шляхом створення сприятливих умов для оподаткування. Дотримання даних вимог є запорукою створення міцної та стабільної системи місцевих податків і зборів в Україні.

Висновки і пропозиції. Реформування системи місцевих податків і зборів повинно здійснюватися з метою максимізації та стабілізації доходів місцевих бюджетів, врахування інтересів підприємства, регулювання дій ринкових механізмів та реалізацію соціально-справедливої фіскальної політики. Місцеві органи влади не мають достатнього впливу на запровадження ставок податків, що дає їм підстави звинувачувати центральний уряд у незадовільній якості послуг, які справляються саме за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Войтович Т. Б. Основні проблеми формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Стратегічні орієнтири. 2012. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1202>.
2. Гнип І. П. Перспективи розвитку системи місцевих податків і зборів в Україні. Стратегічні орієнтири. 2011. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=344>.
3. Грапко Н. В., Абрамова А. С., Жаворонок А. В. Система адміністрування податків в Україні. *Фінансові дослідження*: електронний науковий журнал. 2016. № 1(1). С. 6–12. URL: <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/12.pdf>.
4. Грапко Н. В., Жаворонок А. В. Місцеве оподаткування в сучасних економічних умовах. *Економіка та суспільство*: електронне наукове фахове видання. Мукачєво, 2017. № 9. С. 975–981. URL: http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.
5. Луніна І. І. Місцеві бюджети України: пошук нових підходів до проведення реформ. *Економіка України*. 1998. № 3. С. 31–40.
6. Найдьонов В., Махмудов О. Про реформування податкової системи. *Економіка України*. 2010. № 1. С. 78–83.
7. Неізнєстна О. В., Чечєта Є. О. Дослідження сучасного стану формування доходів місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 20. С. 102–108.
8. Соловей М. М., Ходирєва Ю. В. Перспективи вдосконалення системи місцевого оподаткування в Україні. URL: <http://www.taxation.lg.ua>.
9. Тулай О. І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплємєнтации у вітчизняну практику. URL: <http://repository.crimea.edu.pdf>.
10. Хілобок Ю. А. Шляхи зміцнення доходної частини місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2012. № 7. С. 84–85.

11. Шаталов С. Д. Податкова реформа, як важливий чинник економічного зростання. *Фінанси*. 2012. С. 123.

12. Офіційний веб-сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua>.

References

1. Voitovych, T. B. (2012). Osnovni problemy formuvannya dokhodiv mistsevykh biudzhativ v Ukraini [The main problems of forming the revenues of local budgets in Ukraine]. *Stratehichni oriientyry – Strategic benchmarks*. Retrieved from <http://libfor.com/index.php?newsid=1202>.

2. Hnyp, I. P. (2011). Perspektyvy rozvytku systemy mistsevykh podatkiv i zboriv v Ukraini [Prospects for the development of the system of local taxes and fees in Ukraine]. *Stratehichni oriientyry – Strategic benchmarks*. Retrieved from <http://libfor.com/index.php?newsid=344>.

3. Grapko, N. V., Abramova, A. S., Zhavoronok, A. V. (2016). Systema administruvannya podatkiv v Ukraini [System of Tax Administration in Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia – Financial research*, 1(1), 6–12. Retrieved from <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/12.pdf>.

4. Grapko, N. V., Zhavoronok, A. V. (2017). Mistseve opodatkuvannya v suchasnykh ekonomichnykh umovakh [Local taxation in modern economic conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economics and Society*, 9, 975–981. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/168.pdf.

5. Lunina, I. I. (1998). Mistsevi biudzhety Ukrainy: poshuk novykh pidkhodiv do provedennia reform [Local budgets of Ukraine: search for new approaches to reforms]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 3, 31–40 [in Ukrainian].

6. Naidonov, V., Makhmudov O. (2010). Pro reformuvannya podatkovoi systemy [About reformation of the tax system]. *Ekonomika Ukrainy – Ukraine economy*, 1, 78–83 [in Ukrainian].

7. Neizvestna, O. V., Checheta, Ye. O. (2017). Doslidzhennia suchasnoho stanu formuvannya dokhodiv mistsevykh biudzhativ Ukrainy [Research of the current state of formation of incomes of local budgets of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu – Scientific Herald of the International Humanitarian University*, 20, 102–108 [in Ukrainian].

8. Solovei, M. M., Khodyrieva, Yu. V. *Perspektyvy vdoskonalennia systemy mistsevoho opodatkuvannya v Ukraini [Prospects for improving the system of local taxation in Ukraine]*. Retrieved from <http://www.taxation.lg.ua>.

9. Tulai, O. I. *Zarubizhnyi dosvid funktsionuvannya mistsevykh biudzhativ ta mozhlyvist yoho implementatsii u vitchyznianu praktyku [Foreign experience of functioning of local budgets and the possibility of its implementation in domestic practice]*. Retrieved from <http://repository.crimea.edu.pdf>.

10. Khilobok Yu. A. (2012). Shliakhy zmitsnennia dokhidnoi chastyny mistsevykh biudzhativ [Ways to strengthen the revenue part of local budgets]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 7, 84–85 [in Ukrainian].

11. Shatalov, S. D. (2012). Podatkova reforma, yak vazhlyvyi chynnyk ekonomichnoho zrostannia [Tax reform as an important factor in economic growth]. *Finansy – Finance*, 123 [in Ukrainian].

12. Ofitsiynyi veb-sait Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy [Official website of the State Fiscal Service of Ukraine]. *sfs.gov.ua*. Retrieved from <http://sfs.gov.ua>.

Жаворонок Артур Віталійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Жаворонок Артур Витальевич – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры общественных, корпоративных финансов и финансового посредничества, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Zhavoronok Artur – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubynskyi Str., 58012 Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: artur.zhavoronok@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9274-8240>

ResearcherID: S-3479-2016

Scopus Author ID: 57208127961

Абрамова Алла Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічних, корпоративних фінансів та фінансового посередництва, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (вул. Коцюбинського, 2, м. Чернівці, 58012, Україна).

Абрамова Алла Сергеевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры общественных, корпоративных финансов и финансового посредничества, Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича (ул. Коцюбинского, 2, г. Черновцы, 58012, Украина).

Abramova Alla – PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (2 Kotsiubinskyi Str., 58012 Chernivtsi, Ukraine).

E-mail: alla11abramova@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3364-8316>

Researcher ID: W-2085-2017

Виговська Валентина Вікторівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Выговская Валентина Викторовна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Vyhovska Valentyna – Doctor of Economics, Professor, Professor of Department of Finance, Banking and Insurance, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: vv.vygovska@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8632-9656>